

Berit Berg, Torunn Fladstad og Kirsten Lauritsen: *Kvinneliv i eksil*. Gyldendal akademisk, Oslo 2006.

Anmeldt av Ragnhild Sollund

Boken *Kvinneliv i eksil* er portretter av seks kvinner med flyktningebakgrunn som bor i Norge. Det er skrevet mye om flyktnings situasjon i Norge, bl.a. av forfatterne av denne boken. Likevel er det en viktig bok fordi den viser at flyktningekvinnens erfaringer er svært forskjellige, men likevel med de felles trekk eksilet gir. Boken bidrar til å vise hvem noen av disse flyktningene er som mennesker, ikke bare som flyktninger, med sine erfaringer på godt og ondt. En viktig side ved boken er at den viser at kvinner med bakgrunn som flyktninger kan leve videre med sårene og mestre sine liv. Som et empirisk bidrag til den norske migrasjonslitteraturen lykkes den i å sette studenter inn i et tungt felt på en lettlest måte.

Forfatterne understreker medfølgerperspektivet (Lundberg 1989), og sier det unike ved deres prosjekt er at kvinnene de portretterer er blitt venner, ikke bare informanter i et forskningsprosjekt. De sier de har fulgt dem gjennom mange år. Forfatterne har møtt flyktningekvinnene både som praktikere i flyktningfeltet og som forskere.

Tittelen er noe misvisende. Snarere enn kvinnes liv i eksil presenteres vi for bakgrunnen for at kvinnene ble flyktninger, fortalt i et retrospektivt perspektiv – fra eksilet. Fokuset er på hva som førte dem hit. Når forfatteren skriver at hun merker at; ”(...) *min oppmerksomhet ofte dreies mot de dramatiske omstendighetene som førte til flukt og konsekvensene av det i ettertid*” (s. 85) slår det en at fortellingene er styrt til å handle om dette, snarere enn hvordan kvinnene har gått frem for å *mestre* eksilet og tidligere erfaringer – noe som kunne vært til hjelp for andre flyktninger. Vi får vite hvorfor Alam og Barbara fra Irak, Suong fra Vietnam, Gricelda fra Chile, Lenka fra Kroatia og Ayan fra Somalia kom til Norge. Inn i de personlige beretningene om hva som førte til

flukten, flettes informasjon om de politiske forholdene som forårsaket den. Det er relativt mange år siden kvinnene kom. Suong kom til Norge i 1980, og Gricelda, som flyktet fra Pinochets militærdiktatur, kom til Norge i 1981, mens Ayan kom i 1988, Alam og Lenka kom i 1995 og Barbara kom i 1997.

Vi får innblikk i kvinnes tidligere mangfoldige liv: Barbara har levd et liv med store brudd, fra et liv i overdådig luksus til fengsling og tortur og familiemedlemmers motstand mot Saddam Hussein. Alams barndom var preget av sterk kjønnssegregering og kvinneundertrykkelse. Vi får vite om flukten fra Irak og erfaringene fra flyktningeleiren i Saudi-Arabia. Suong har opplevelser som båtflyktning og levde som flyktning i Singapore, før hun kom til Norge som overføringsflyktning. Hun er blitt en ressursperson i sitt miljø. Lenka hadde et varmt kjærlighetsforhold til mannen som er død. Vi får innsikt i hvordan krigen i det tidligere Jugoslavia skilte henne og mannen, i livet i Kroatia, krigen og flukten. Gricelda har også en historie som omfatter tap av ektefelle, vanskeligheter både i eksil og under flere års repatriering, og deretter i eksil igjen. Ayans beretning er én om en sterk kvinne som har tatt høyere utdannelse i Norge. Gjennom hennes historie og liv får vi vite mye om somaliske tradisjoner og situasjonen i Somalia.

Ayans historie bryter for øvrig noe med de andre fortellingene. Mer enn i de andre kvinnes tilfelle blir forholdene i landet Ayam flykter fra et relieff til å forstå personlige erfaringer. Selv om dette også gjøres i de andre fortellingene, er grepet annerledes, fordi de andre fortellingene er mer kronologiske. Alle formidler, som forfatterne skriver, at de er modige, sterke kvinner. Det er også modig av dem å stille opp i et slikt prosjekt, og det må ha kostet, slik det også fremgår av teksten flere steder at kvinnene får fysiske smerter og blir deprimerte av å snakke om minnene.

Det leder meg til de etiske sidene ved prosjektet. Det fremgår tydelig (f.eks. s.14) at forfatterne er seg bevisste problemene flyktningekvinnene kan ha med å formidle sine erfaringer, knyttet til fare, redsel, smerte, fornedrelse og overgrep. Forfatterne beskriver samtaler som en ventil som gjorde det mulig for kvinnene å sette ord på sine erfaringer. Likevel blir leseren sittende igjen med spørsmålet om forfatterne kan ha gått for langt. Alle minner har ikke godt av å tas frem igjen og verbaliseres, noen minner bør få ligge i mørket. Særlig historien om Alam gjør at en stiller spørsmål om det etiske er godt nok ivaretatt. Hun fremstår ikke som en personlig venn, slik det sies innledningsvis, men heller som en informant, og heller ikke ser det ut som det har vært noe medfølgerperspektiv, når det sies på s. 32: *"Etter våre to første møter er jeg i tvil om jeg har valgt rik-*

tig informant.” Videre beskrives det hvordan Alam dreier svarene vekk fra traumatiske erfaringer fra barne- og ungdomstid og over på mer generelle og ufarlige temaer. I tillegg siteres Alam på at hun kanskje orker å fortelle mer når de har truffet hverandre flere ganger, og på s. 33: *”Når jeg snakker, opplever jeg smertene fra den gang.”* Forfatteren sier: *”Opplevelsene er lagret i kroppen og smertene fremkalles gjennom våre samtaler”*. En kan undres hvordan forfatteren kan være sikker på at det er riktig for Alam å gjenoppleve smerten. Hvordan vet forfatteren at det er bra for henne å fortelle om dette, selv om hun sier det? Kan det ikke heller være slik at det legger sår åpne som kan ha vært i ferd med å gro? Når forfatteren sier videre at hun av og til får en følelse av at hun og Alam har forskjellige prosjekter, at Alam vil ha et venninnefellesskap med forfatteren og tolken, mens forfatteren ”vil ha tak i historien”, i tillegg til at Alam blir trist og deprimert etter samtaler (s. 39, se også s. 43, og 46) reiser det i enda større grad spørsmål ved prosjektets etiske sider, slik det gjør i ethvert prosjekt av denne art.

Det er kvinnes rolle som informanter i et forskningsprosjekt som blir fremtredende og ikke deres roller som venner. Også i de andre kvinnes tilfelle, som i Suongs, såes det tvil om forfatter og informant har et vennskapsforhold, eller mer av et forsker-informantforhold. Det at det er lenge siden en første gang traff hverandre, innebærer ikke et medfølgerperspektiv. Snarere ser det ut til her at forsker-informantsamtalene kan ha *medført* vennskap, ikke omvendt. Men det kunne være interessant å vite om vennskapene vedvarer når prosjektet er avsluttet.

En annen innvending er at boken ikke er strammere redigert. Det kryr av gjentakelser, som når Alexandra Ålunds (1991) observasjon av at eksilet innebærer å bygge broer mellom fortid, nåtid og fremtid gjentas flere ganger (f.eks. s. 71, 125 og 149). Svante Lundbergs (1989) observasjoner av eksilet og hans medfølgerperspektiv, som forfatterne synes å se som et ideal, gjentas også. Det er forståelig at det i en bok som blir til over mange år og som skrives av flere forfattere finnes gjentakelser, men forlagskonsulenten burde ha luket ut disse.

Det er også et problem at det er en kollektiv forfatterstemme i boken som gjør at vi ikke vet hvem som forteller. Når det legges vekt på at minnearbeid har vært en metode og at kvinnene er venner, ikke bare informanter, vil vi gjerne vite hvem de er venner med – hvem som minnes. Fortellerstemmen er av og til svært personlig, som når det fortelles om reisen til Vietnam med Suong og ansiktsbehandling av Barbara, og også forfatterens minner er detaljrike og personlige. Likevel er forfatterne anonyme, samtidig som flyktningekvinnenes liv avsløres i minste detalj.

Flyktning- og andre innvandrerkvinner stereotypiseres i den norske offentligheten og alle arbeid som kan motarbeide en slik stereotypisering er et gode. I forordet sier forfatterne at de vil gi flyktningekvinnene en stemme, og det er et velment argument for boken. Likevel fremstår det da som om flyktningekvinnens stemmer ikke er hørt før i den norske sammenheng. Det medfører ikke riktighet. Se Karoline Frøgners (1997): *Portrett av en nabo*, og Ragnhild Sollunds¹ (1994/1996) *Kvinneliv i eksil. En undersøkelse av flyktningekvinnens integrasjon i eksil, med fokus på arbeidslivstilknytning og arbeidsledighet*. Begge disse arbeidene bygger på intervjuer med flyktningekvinner og fokuserer på deres tilværelser, både bakgrunnen for flukten og deres liv i eksil. Av nyere arbeider hvor flyktninger og innvandrere – både menn og kvinner forteller sine livshistorier, kan nevnes: *Mellom to kulturer* (Algashi, Fangen og Frønes 2006) og *Neste stopp Nordpolen. Nye nordmenn – egne stemmer* (Danielsen 2005). Derfor er ikke Berg, Fladstad og Lauritsens bok et pionerarbeid.

Likevel fortjener alle flyktningers historier å formidles til oss som ikke har den type erfaringer. Det er lett å glemme at det er personlige historier og tragedier bak statistikkene. Slik sett fortjener disse kvinnes historier å bli lest. Deres liv har, tross deres forskjellige bakgrunn, felles trekk, i egenskap at de er flyktningekvinnens liv. Og disse trekkene – traumer, skyldfølelse, savn, både etter hjemland og familie og venner – har vi hørt om før. At kvinner har spesifikke erfaringer som flyktninger kan vi likevel lese på nytt, som vi gjør i det siste kapitlet som forteller om de erfaringene som er *for* vonde til å bli fortalt. Boken bør derfor også leses av dem som møter flyktninger – og spesielt kvinner – i sitt daglige virke.

Note

1. Ragnhild Sollund laget for øvrig også en serie portrettintervjuer med flyktningekvinner for NRK P2 i 1994.

Referanser:

- Algashi, Sharam, Fangen Katrine og Frønes, Ivar (2006) (red.) *Mellom to kulturer*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Danielsen, Kirsten (2006) (red.) *Neste stopp Nordpolen*. Stamsund: Orkana

forlag

Frogner, Karoline (1997) *Portrett av en nabo*. Oslo: Cappelen forlag

Lundberg, Svante (1989) *Flyktningskap. Latinamerikansk exil i Sverige och Väst-europa. Arkiv avhandlingsserie 29*. Lund

Sollund, Ragnhild (1994) *Kvinneliv i eksil. En undersøkelse om flyktningekvinnens integrasjon i eksil, med fokus på arbeidslivstilknytning og arbeidsledighet*. SINTEF IFIM

Ålund, Alexandra og Carl Erik Schierup (1991) *Paradoxes of multiculturalism*. Aldershot: Avebury